

แนวคิดนิเวศสำนึกในกวีนิพนธ์เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ของ แร่คำ ประโดยคำ

สุภัคัษ สุธนภิญญ

บทคัดย่อ

คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ประเทศไทย

suphakkhathat.su@ssru.ac.th

บทความวิชาการ

รับบทความ: 18 ตุลาคม 2567

แก้ไขบทความ: 26 มกราคม 2568

ตอบรับ: 19 กุมภาพันธ์ 2568

บทความนี้มุ่งศึกษากลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึก ในกวีนิพนธ์เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ของแร่คำ ประโดยคำ ผลการศึกษาพบว่า กวีได้สร้างแก่นเรื่องโดยใช้กระบวนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic) ที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน โดยใช้กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึก 2 รูปแบบ คือ 1) แสดงให้เห็นภาพปัญหาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของคนในสังคม ได้แก่ การนำเสนอภาพมนุษย์ตัดไม้ทำลายป่า การนำเสนอภาพการใช้รถยนต์การนำเสนอภาพการใช้รถไถ และการนำเสนอภาพการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม 2) แสดงให้เห็นภาพผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ได้แก่ การนำเสนอภาพมลพิษทางน้ำ และการนำเสนอภาพความแห้งแล้ง นับว่าเป็นกวีนิพนธ์แนวนิเวศสำนึกที่พยายามกระตุ้นเตือนสังคมให้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันนำไปสู่การปลูกฝังแนวคิดเชิงอนุรักษ์และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ นิเวศสำนึก กวีนิพนธ์ แร่คำ ประโดยคำ

The Concept of Ecological Awareness in the Poetry Collection *Din Nam Lom Fai* by Raekham Pradouykhram

Suphakkhathat Suthanaphinyo

Abstract

This article aims to explore the strategies employed to present the concept of ecological awareness in the poetry collection *Din Nam Lom Fai* by Raekham Pradouykhram. The findings reveal that the poet uses a holistic paradigm to depict the interconnectedness between humans and nature, emphasizing their mutual dependence. Two main strategies of presenting ecological awareness are identified: (1) portraying environmental problems, which lead to societal changes, such as deforestation, the use of motorboats, tractors, and the establishment of industrial factories; and (2) illustrating the consequences of these changes through images of water pollution and drought. This collection is recognized as eco-conscious poetry, aiming to raise public awareness about the importance of nature and the environment, ultimately fostering a conservation mindset and promoting sustainable coexistence with nature.

Faculty of Education

Suan Sunandha Rajabhat

University

Thailand

suphakkhathat.su@ssru.ac.th

Academic Article

Received: 18 October 2024

Revised: 26 January 2025

Accepted: 19 February 2025

Keywords: Ecological Awareness, Poetry,
Raekham Pradouykhram

1. บทนำ

การพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมเข้าสู่ประเทศไทย เป็นการพัฒนาอันส่งผลให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้า การเริ่มต้นการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมในประเทศไทยนั้น สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย (2558, น. 64) กล่าวว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา ภาคอุตสาหกรรมขยายตัวในอัตราสูงและสูงกว่าอัตราการขยายตัวโดยรวมของเศรษฐกิจไทย ภาคอุตสาหกรรมจึงมีความสำคัญสูงขึ้นตามลำดับ แม้ภาคการเกษตรยังคงเป็นพื้นฐานสำคัญในระบบเศรษฐกิจ แต่สัดส่วนของภาคการเกษตรในผลิตภัณฑ์มวลรวม การส่งออกและการจ้างงานได้ลดลงไปมาก ในขณะที่ภาคอุตสาหกรรมทวีความสำคัญมากขึ้น จนภาคอุตสาหกรรมกลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมากต่อระบบเศรษฐกิจไทย

การพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจรวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นกลับก่อให้เกิดปัญหาตามมา ผู้คนในโลกตะวันตกต่างตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธัญญา สังขพันธานนท์ (2556, น. 41) กล่าวถึงสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทัศนคตินี้ว่า “ได้รับแรงกระตุ้นมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการ คือการได้รับแรงกระตุ้นมาจากวิกฤตปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกปัจจุบันที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ และอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากกระบวนทัศน์แบบกลไกมาสู่กระบวนทัศน์แบบองค์รวม (Holistic) ที่เชื่อว่าโลกไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกส่วนแบบเครื่องจักร แต่เป็นการอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย เชื่อมโยงผสมผสานกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน กระบวนทัศน์นี้เชื่อว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และมีชีวิตอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่ได้มีสถานะที่เหนือกว่า”

การเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือมุมมองดังกล่าวทำให้แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นหนึ่งในแนวคิดกระแสหลักที่ได้รับความสนใจไปทั่วโลก รวมถึงการศึกษาวรรณกรรมภายใต้แนวคิดเชิงนิเวศอันเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แม้จะยังไม่มีกรกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งช่วงปี ค.ศ. 1989 เซอร์ลิล กล็อตเฟลต์ (Cheryll Glotfelty) สนใจเกี่ยวกับการศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรม ตั้งคำถามเกี่ยวกับการศึกษาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในงานวรรณกรรมท่ามกลางประเด็นอื่น ๆ (ศุภิสรา เทียนสว่างชัย, 2560, น. 25) สอดคล้องกับการศึกษาวรรณกรรมโดยใช้แนวคิดเชิงนิเวศในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา

“The ecological crisis caused British and American ecological literature to develop rapidly in the ecological thought of the 20th century. British and American ecological literature has a unique literary style that expresses the relationship between nature and humans. There is an extensive romantic tradition. And returning to nature is an eternal theme and dream”

(Jin, 2022, p. 1)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความสนใจของนักเขียนและผู้คนในสังคมตะวันตกที่เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ตรีศิลป์ บุญขจร, ม.ป.ป. (อ้างถึงใน ปกัศรา แก้วสี และคณะ, 2564, น. 426) กล่าวว่า “นิเวศสำนักมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเน้นให้ความสำคัญกับวรรณกรรมที่นำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในดับทที่เป็นงานเขียนซึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติที่เรียกว่า Nature Writing โดยการหยิบยกปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมปัญหาทางจริยธรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังสร้างบทบาทปลูกจิตสำนึกของสาธารณชนเกี่ยวกับประเด็นปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม” สอดคล้องกับ ดารินทร์

ประดิษฐ์ทัศน์ (2559, น. 10-11) กล่าวถึงการวิจารณ์เชิงนิเวศว่า “เป็นความพยายามสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดที่มนุษย์มีต่อตนเอง ธรรมชาติ และความสัมพันธ์กับธรรมชาติแวดล้อมที่มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งอื่น ๆ รอบตัว และเกี่ยวข้องกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ โดยภาพสะท้อนของสิ่งเหล่านี้ศึกษาได้จากภาษาและวรรณกรรม”

การศึกษาวรรณกรรมแนวนิเวศสำนักเริ่มขึ้นประมาณปี ค.ศ. 1990 ในมหาวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกา และเริ่มแพร่กระจายทั่วโลก (ศุภิสรา เทียนสว่างชัย, 2560, น. 24) สำหรับประเทศไทย จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยพบว่ามี การศึกษานวนิเวศสำนักในวรรณกรรมไทยอย่างจริงจังช่วงประมาณ พ.ศ. 2550 โดยธัญญา สังขพัฒน์านนท์ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง *วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ : วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย มุ่งศึกษากระบวนการทัศน์และวาทกรรมของธรรมชาติ รวมถึงการนำเสนอภาพธรรมชาติในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้ฐานคิดจากทฤษฎีวรรณกรรมวิจารณ์แนวนิเวศสำนักมาประยุกต์เข้ากับทฤษฎีสตรีนิยมเชิงนิเวศและทฤษฎีวาทกรรม* ต่อมา ทนงค์ จันทะมาตย์ และธัญญา สังขพัฒน์านนท์ (2562) เสนอบทความวิจัยเรื่อง *ภาพแทนของธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนักเชิงนิเวศในนวนิยายไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2556 แสดงให้เห็นพัฒนาการและพลวัตของการนำเสนอแนวคิดเชิงนิเวศสำนักในตบพประเภทนวนิยายไทยใน 4 ช่วงระยะเวลา และได้แสดงให้เห็นว่าระบอบทุนนิยมและการพัฒนาทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งเสนอความเคลื่อนไหวเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกจากการศึกษาจากตบพประเภทวรรณคดีไทย นวนิยาย เรื่องสั้น ผู้เขียนเห็นว่ายังมีกวีนิพนธ์ร่วมสมัยที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน*

กวีนิพนธ์เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ของแระคำ ประโดยคำ นามปากกาของ รองศาสตราจารย์สุพรรณ ทองคล้าย กวีนิพนธ์เล่มนี้เข้ารอบสุดท้ายรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (S.E.A. Write) ในปี 2535 และเป็นกวีคนเดียวกับเรื่อง ในเวลา ซึ่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน ในปี 2541

ดิน น้ำ ลม ไฟ กวีประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์หลากหลายรูปแบบ ทั้งกลอน กาพย์สุรางคนางค์ โคลงสี่สุภาพ โดยบรรยายถึงความสวยงามของธรรมชาติ ใช้ชุมชนในชนบทเป็นฉากของเรื่อง และสร้างตัวดำเนินเรื่องเพื่อให้เกิดภาพที่แสดงให้เห็นชีวิตจิตใจของผู้คนในชนบท กำหนดตัวละครเอก คือ “ไอ้ซิด” เป็นตัวแทนของชาวชนบทโดยสร้างให้ตัวละครนี้มีความรู้สึกนึกคิดตอบโต้กับเหตุการณ์ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน กวีแบ่งผลงานกวีนิพนธ์ชุดนี้ออกเป็น 3 ภาค ในลักษณะร้อยสัณสัณกันไปตั้งแต่ต้นจนจบ ดังนี้

ภาคที่ 1 รากเหง้า ประกอบด้วยบทกวีนิพนธ์ คือ รูป ภู เหยาใจ ลานนิล ขวัญฟ้า อานุภาพ เกินหยาบหยาม ลีลา เดียวดาย สายน้ำ คน ในภาคนี้เป็นภาคที่บรรยายถึงความสวยงาม และความสำคัญของธรรมชาติ

ภาคที่ 2 ลำเนาชีวิต ประกอบด้วยบทกวีนิพนธ์ คือ สว่าง แห่ วังวน นา โสพ ควัน เงานงาน เหตุร้าย ข้าพเจ้า รุ่ง ตรลาด ชมตรลาด เรื่องราวในตรลาด ศูนย์รวมงานวัด ดิน น้ำ ลม ไฟ ในภาคนี้เป็นภาคที่บรรยายถึงวิถีชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของผู้คนในชนบทแห่งหนึ่ง

ภาคที่ 3 อนิจการณณ์ ประกอบด้วยบทกวีนิพนธ์ คือ ประสบภาพ คำบอกเล่า แหนงฉาย จากภูสู่ทะเล บรรลัย อ่อน ตกกระทบ นิราศ วาสนา แฉ่ง ในภาคนี้เป็นภาคที่บรรยายถึงความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตผู้คนในชนบท

กวีนิพนธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ากวีกำหนดแก่นเรื่องให้เป็นแนวคิดสำนึก โดยชี้ให้เห็นถึงความมั่งคั่งของธรรมชาติในอดีต วิถีชีวิตของผู้คน การเปลี่ยนแปลงในชนบทที่นำเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น เกิดการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้ผู้คนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากเดิมที่เป็นชุมชนเกษตรกรรมเป็นหนุ่มสาวโรงงาน นอกจากนี้การพัฒนาด้านอุตสาหกรรมยังส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน แร่คำ ประโดยคำ (2535, คำนำ) กล่าวว่า “งานชุดนี้มีได้เป็นการรวบรวมงานที่เขียนขึ้นต่างกรรม ต่างวาระ ต่างเนื้อหา มาไว้ในที่เดียวกัน หากเป็นงานที่ข้าพเจ้ากำหนดแก่นแก่นไว้ แล้วพยายามเขียนให้สัมพันธ์กับแก่นแก่นอย่างที่สุด” กวีนิพนธ์เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ของแร่คำ ประโดยคำ ที่ประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2535 มีเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้เขียนจึงต้องการศึกษากลวิธีการนำเสนอแนวคิดแนวคิดสำนึก ซึ่งมีความน่าสนใจในมิติด้านช่วงเวลาและพื้นที่ (Times and Spaces) เพราะช่วงเวลาที่ดีพิมพ์กวีนิพนธ์ดังกล่าว (พ.ศ. 2535) นั้นสอดคล้องกับกระแสการสร้างความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อมในโลกตะวันตกผ่านวรรณกรรม (ประมาณ ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา) อันสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับประเด็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในยุคที่ประเทศไทยกำลังพัฒนาด้านอุตสาหกรรมได้อีกประการหนึ่ง

2. แนวคิดนิเวศสำนึก

Gloftelty (1996, p. 153, อ้างถึงใน พชรวรรณ บุญพร้อมกุล, 2562, น. 380) ให้คำนิยาม “นิเวศวิจารณ์” ว่าเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งต่อมา Glen A (1996, อ้างถึงใน ดารินทร์ ประดิษฐ์ทัศนีย์, 2560, น. 241) ตั้งข้อสังเกตว่าการวิจารณ์แนวคิดนิเวศเป็นการหันความสนใจจาก

ความรู้สึกรู้จักคิดของมนุษย์ (ego-consciousness) ไปสู่การสร้างสำนึกทางสิ่งแวดล้อม (eco-consciousness)

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2560, น. 333) กล่าวว่า การวิจารณ์เชิงนิเวศ มีความหมายมากกว่าการศึกษาเฉพาะธรรมชาติ แต่ขยายขอบข่ายกว้างขึ้นและมีวิธีการศึกษาวรรณกรรมที่ครอบคลุมมากขึ้นโดยเอาประเด็นในการศึกษาธรรมชาติ วัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ไว้ด้วยกัน

ปัทสรา แก้วสี (2564, น. 11) ได้แบ่งแนวคิดนิเวศสำนึกออกเป็น 2 แบบคือนิเวศสำนึกแบบดั้งเดิม ซึ่งเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการสืบทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ โดยยึดระบบคิดที่ยึดเอาธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง (Eccentric) และนิเวศสำนึกแบบสมัยใหม่ ที่เน้นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับอิทธิพลจากองค์ความรู้ทางนิเวศวิทยาตามกระแสตะวันตก มุ่งสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ฟันฟู อนุรักษ์และต่อต้านการทำลายระบบนิเวศเพื่อให้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยยึดกระบวนทัศน์ที่ยึดเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentric)

รัตนาวดี ปาแบ่ง (2566, น.12) กล่าวว่า นิเวศสำนึก (Ecological Consciousness) หมายถึง วิธีคิด การปฏิบัติและการรับรู้ต่อธรรมชาติที่นักเขียนรวบรวมเพื่อนำเสนอให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนรักษาธรรมชาติให้สมดุลภายใต้แนวคิดมนุษย์คือส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ

จากการสังเคราะห์แนวคิดนิเวศสำนึกข้างต้น แม้จะมีนิยามรวมทั้งมุมมองที่เหมือนและแตกต่างกัน แต่การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะอาศัยกรอบแนวคิด กล่าวโดยสรุปคือนิเวศสำนึก เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยึดโยงเกี่ยวคู่กัน กล่าวคือ ตั้งแต่อดีตมนุษย์แต่ละภูมินิเวศ (Landscape) ได้เข้าไปทำความรู้จักพื้นที่และใช้ประโยชน์ จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของภูมินิเวศนั้น รวมทั้ง

จัดการภูมิโนเขตที่ตนอยู่ให้เป็นไปตามความต้องการเพื่อให้มีชีวิตรอด ตลอดจนปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องและอยู่ภายใต้เงื่อนไขของภูมิโนเขตซึ่งก็คือธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ แม้ว่าจะมีมโนทัศน์ที่ต่างฝ่ายต่างคิดว่าตนเป็นใหญ่ ทว่าเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ดังนั้นจึงนำไปสู่การสร้างสรรคงานเขียนเพื่อแสดงมิติต่าง ๆ ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในฐานะที่เป็นพื้นที่นำเสนอและพื้นที่ในการเรียกร้องเพื่อรักษาสมดุลและอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3. ผลการศึกษา

กลวิธีการนำเสนอแนวคิดโนเขตสำนึกในกวีนิพนธ์ เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ของ แร่คำ ประโยคคำ เริ่มปรากฏแนวคิดโนเขตสำนึกโดยกล่าวถึงความสำคัญ ความสวยงามและอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในภาค ที่ 1-2 และแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในภาคที่ 3 คือ อนิจการณ หากพิจารณาจากการตั้งชื่อจะเห็นว่ากวีได้สร้างคำใหม่คือ อนิจ + การณ ซึ่งคำว่า “อนิจ” หมายถึง ไม่ยั่งยืน ไม่เที่ยง ไม่แน่นอน ผสมกับคำว่า “การณ” แปลว่า เหตุ เค้า มูล เมื่อนำมารวมกันสามารถตีความหมายได้ว่า เหตุแห่งความไม่ยั่งยืน หรือสาเหตุที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงในสังคม จากการศึกษาพบว่ากวีใช้กลวิธีเพื่อนำเสนอแนวคิดโนเขตสำนึก 2 กลวิธี คือ การนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม และการนำเสนอภาพผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง

3.1 การนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม

กวีนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม ได้แก่ การนำเสนอภาพมนุษย์ตัดไม้ทำลายป่า การนำเสนอภาพการใช้รถยนต์แทนที่เรือพาย การนำเสนอภาพการใช้รถไถนาแทนที่วัวควาย และการนำเสนอภาพการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน

3.1.1 การนำเสนอภาพมนุษย์ตัดไม้ทำลายป่า

แต่เดิมการดำรงชีวิตของคนในชุมชนจะต้องอิงอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ การตัดไม้ในอดีตคงเป็นเพียงการตัดไม้เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยหรือใช้เป็นเชื้อเพลิง เท่านั้น แต่รูปแบบการตัดไม้แบบเดิมได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการตัดไม้ในเชิงธุรกิจ การค้า กวีได้นำเสนอภาพการตัดไม้ทำลายป่าในบทที่ชื่อว่า “ประสพภาพ” ว่า

ประสพภาพ

แต่แล้ววันหนึ่งอิงอลคำ	
พบผู้กระทำ	กระเทือนทรวง
ล้มหล้าย่าปู่ไปทั้งปวง	
เกินทัดทานทวง	สิทธิตน
...	
อัญขมมิ่งซึ่งตะลึงฟัง	
เสียงสะท้อนทั้ง	ปถพี
แต่ละต้นแต่ละต้นแต่ละที่	
ฟ้ามีดสวางทวิ	วาดลำนํ้า
เครือวัลย์เคยไกวหยุดไหวเงา	
เกาะเกี่ยวกันเกรา	พากันตาย
เขียวใบไม้พรากจากต้นราย	
วีแววอดวาย	วันต่อวัน
ดอกไม้เคยบานแหลกลาญครัน	
กลิ่นหอมเคยบัน	ปลาดไป
วังนกระเด็นกระดอนไกล	
ยับรังร้างนัย	ลูกนกนอน
ผีเสื้อผึ่งภูมูมรม	

ขวัญบาปินจร

กระเจิงดง

เพื่อนของอัญชยมบ้างล้มลง

บ้างก็ปลดปลง

บ้างพิการ

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 56)

บทกวีข้างต้นกวีตั้งชื่อว่า “ประสบกาฬ” ซึ่งตีความได้ว่าสิ่งมืดดำที่ต้องพบเจอ คำว่า กาฬ มีความหมายว่า ดำ อาจมีนัยว่าเป็นสิ่งไม่ดี การนำเสนอภาพการตัดไม้ในลักษณะ “ล้มหล่าย่าปู่ไปทั้งปวง” กวีใช้คำว่า “ย่าปู่” สามารถตีความได้ 2 นัย คือ ต้นไม้ที่ตัดหรือถูกโค่นล้มนั้นเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่ มีอายุมาก จึงเรียกต้นไม้เหล่านั้นว่า “ย่าปู่” ส่วนอีกนัย คือคนกับต้นไม้มีความสัมพันธ์ หรือสนิทชิดใกล้ ในทำนองเครือญาติ ให้ความสำคัญว่าต้นไม้เหล่านั้นเปรียบเสมือนผู้ใหญ่ในครอบครัว ที่เมื่อถูกตัดไปก็ย่อมส่งผลกระทบต่ออื่น ๆ ตามมา และกวีแสดงให้เห็นภาพว่าการกระทำดังกล่าวเป็น “สิทธิตน” หากมองตามแนวคิดนิเวศสำนึกแล้ว คำนี้อาจสื่อถึงการที่มนุษย์เป็นใหญ่เหนือธรรมชาติ สามารถทำลายธรรมชาติต่าง ๆ ได้ โดยอ้างว่าเป็นสิทธิของตน และยังแสดงภาพของการตัดไม้ทำลายป่าที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เช่น ดอกไม้ที่เคยบานให้ความสวยงามแก่โลกมนุษย์ก็ตายไป กลิ่นหอมจากดอกไม้ก็หายไปเช่นกัน ส่งผลทำให้นก ผีเสื้อ ไร้ที่อยู่อาศัย เสียสมดุลทางนิเวศวิทยา นอกจากนี้กวียังบอกที่มาของการตัดไม่ว่ามีนายทุนว่าจ้างให้คนในชุมชนตัดไม้ ดังบทกวีต่อไปนี้

คำบอกเล่า

อ้ายซิดเติบใหญ่ไม่ทันนาน

เป็นหนุ่มแตกพาน

เต็มลำพอง

ด้วยพละกำลังยังคะนอง

แล้วเก็บเกี่ยวลง

รับจ้างไป

เหตุเพราะหนักเบาสักเท่าใด

ก็สู้เท่าวัย

กำดัดมี

จึงเฝ้าแก่หลังไม่รอรี

จ้างไว้ด้วยดี

หวังงานเดิน

ส่งตัวเข้าป่าไม่ช้าเกิน

ให้ตัดไม้เพลิน

พนมดง

(แรคำ ประโยคคำ, 2535, น. 60)

บทกวีข้างต้นกวีนำเสนอภาพของการว่าจ้างตัดไม้ โดยให้ “เฝ้าแก่หลัง” เป็นผู้ว่าจ้าง “อ้ายซิด” ให้ไปตัดไม้ในป่า คำว่า “เฝ้าแก่” จึงเป็นตัวแทนของนายทุนที่เข้ามาหาผลประโยชน์จากป่าชุมชน ทั้งที่คนในชุมชนก็ไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบอื่น ๆ ซึ่งอาจเป็นผลกระทบโดยตรงที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนเอง เห็นได้ว่าการนำเสนอภาพมนุษย์ตัดไม้ทำลายป่านั้น กวีมองว่าการตัดไม้ที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นเหตุมาจากการว่าจ้างของ “เฝ้าแก่” หรือนายทุน ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตทั้งคนและสัตว์

3.1.2 การนำเสนอภาพการใช้รถไถนา

เมื่อเทคโนโลยีเริ่มทวีบทบาทมากขึ้น ส่งผลให้ผู้คนในชุมชนนำเทคโนโลยีเข้าไปแทนที่บางสิ่งบางอย่างที่ตนเคยมีหรือเคยใช้ กวีนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่ใช้รถไถนาแทนที่วัวควายทำการเกษตร ดังบทที่ว่า

ตกรกระทบ

หลายเข้าช่วงนี้มีอาเพศ

มีเรื่องผีดสังเวยมาข้องเกี่ยว

เป็นเหตุยังให้หัวใจเรียว

ยังผลลุนเจียวทุกเลี้ยวเข้า

เนื่องจากวัชพายุควายก็หด

เกิดรถมาแทนแสนจะเศร้า

รถอะไรไถนาบ้าไม่เบา

เขาเขาไม่เห็นเช่นวัวควาย

มีเสียงแปลกประหลาดไม่คาดคิด

ครางติดต่อกันย่นสาย

หากวัวควายควางคางตาย	สะโพกโยกย้ายก็ไม่มี
ไม่เห็นหูดจุมปาก	ไม่ยากกินหญ้าพับผ้าชี
ไม่ก้มไม่เงยเลยสักที	หันหันขวางข้างไม่เป็น
ต่านเข้าเอาอย่างไม่ต้องสั่ง	อิกยังไม่มีไ่วชีเล่น
ไม่เคยแชปลักไม่รักเลน	ไม่เคยไผ่นแผ่นเดินคะนอง
สาบวัวสาบควายหายไปสิ้น	คงกลืนสาบใหม่ไม่บกพร่อง
อาจเพราะกลืนนั้นผิดครรลอง	พวกพ้องจึงมาเท่าเทียมกัน

(ແຮ່ຄຳ ປຣະໂດຍຄຳ, 2535, ນ. 79)

บทกวีข้างต้นกวีตั้งข้อบ่งชี้ว่า “ตกกระทบ” ซึ่งคำนี้ส่วนใหญ่มักจะใช้ในวงวิชาการวิทยาศาสตร์ เช่นคำว่า มุมตกกระทบ ซึ่งหมายถึง มุมระหว่างรังสีตกกระทบกับเส้นปกติ ส่วนคำว่า “ตกกระทบ” ของกวีนิพนธ์นี้อาจมีนัยว่า เป็นจุดบรรจบที่เทคโนโลยีพบกับผู้คนในชนบท ทำให้คนในชุมชนหันมาใช้เทคโนโลยีมากขึ้นเพื่อทุนแรงรวมทั้งประหยัดเวลากว่าการใช้แรงงานสัตว์ บทกวีดังกล่าวนี้ได้นำเสนอภาพเทคโนโลยีคือ รถไถนามาแทนที่วัวควาย และมีน้ำเสียงเสียดสีว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็น “อาเพศ” อีกทั้งให้ภาพการใช้แรงงานรถไถนาว่ามีเสียง “แปลกประหลาด” ถ้าหากวัวควายร้องเสียงดังเช่นรถไถนาคงเป็นการร้องครวญครางปางตาย นอกจากนี้ยังมีน้ำเสียงเสียดสีผู้คนในชุมชนที่นิยมใช้รถไถอย่างทั่วหน้าว่า “เมาเท่าเทียมกัน” ในการเข้ามาของเทคโนโลยี เนื่องจากเป็น “กลืนสาบใหม่” สอดคล้องกับ กอบกาญจน์ ภิณฑุมารค (2554, น. 298) กล่าวว่า “ความเปลี่ยนแปลงของการเพาะปลูกจากความกลมกลืนของธรรมชาติ มาเป็นการก้าวเข้า “สู่บทแปลกใหม่” ที่ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีสมัยใหม่คือรถไถ และการละทิ้งวัวควายคู่ทุกข์คู่ยากที่ผูกพันใกล้ชิด เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่กลายเป็นที่มาของ “อาเพศ” คือความแห้งแล้ง” อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติในวัฒนธรรมทางการเกษตรของประเทศไทย รวมทั้งระบบทุนนิยมที่กำลังกลายมาเป็นวิถีชีวิตใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

3.1.3 การนำเสนอภาพการใช้รถยนต์

กวีนิพนธ์เรื่องนี้แม้จะใช้ชนบทเป็นฉากหลัก ทว่ายังมีฉากการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองด้วยเช่นกัน คือ การใช้รถยนต์แทนที่เรือพาย ดังบทกวีต่อไปนี้

จากภูสู่ทะเล

ตื่นเต้นเป็นทำนองพบของแปลก

ผุดผกจากเกวียนเร้าฝัน

มากมายผู้คนวันวาน

หน้ามันคิ้วขมวดเค็มยวดยาน

รถยนต์วิ่งไขว่อกใจป่า

ผักตบชวาผวาพล่าน

เพลงยนต์ทันท่วงทีรำคาญ

อลหม่านแซ่เสียงลำเลียงคน

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 66)

บทกวีข้างต้น กวีมองว่ารถยนต์เป็น “ของแปลก” หรือของที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อนในขณะนั้น รูปแบบวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนที่อาศัยอยู่ริมน้ำจะใช้เรือพายเป็นพาหนะหลัก รถยนต์ที่ใช้น้ำมันส่งเสียงดังและแล่นอย่างรวดเร็ว จนทำให้ธรรมชาติที่อาศัยในน้ำอย่างฉับตบชวา “ผวาพล่าน” เป็นการเปรียบที่แสดงให้เห็นว่า การใช้รถยนต์นั้นส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่น ๆ และยังส่งเสียงดังน่ารำคาญเป็นมลภาวะทางเสียง ไม่เหมือนเรือพาย แม้จะเดินทางล่าช้าแต่ก็ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิต

แม้กวีจะมีมุมมองว่าเทคโนโลยีต่าง ๆ นั้นส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและวิถีเกษตรแบบดั้งเดิม ทว่าผู้คนในชนบทก็ไม่ได้ปฏิเสธการเข้ามาของเทคโนโลยี เพราะการใช้เทคโนโลยีไม่ได้มีความผิด ผู้คนยังมองว่าเทคโนโลยีมีข้อดีในแง่ของการทุนแรงและก่อให้เกิดความสะดวกสบายในการทำการเกษตรเพื่อการค้าอันตอบสนองความต้องการของระบบทุนนิยม

3.1.4 การนำเสนอภาพการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม

ระยะแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรม เน้นพัฒนาเฉพาะเมืองใหญ่ เมื่อมีการพัฒนาต่อเนื่องจึงขยายไปยังส่วนภูมิภาคและกระจายเข้าสู่ชุมชนในชนบท โดยกวีนำเสนอภาพการเกิดโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน ดังบทกวีต่อไปนี้

วาสนา

อีกหน่อยบ้านเราจะก้าวหน้า	จะเกิดการพัฒนาดีกว่าเก่า
จะมีโรงงานหมู่บ้านเรา	หนุ่มสาวไม่ต้องเข้ากรุงเทพฯ แล้ว
ทำงานโรงงานบ้านเรา	คงจะมีเงินทองไม่ต้องแกว
ข่าวว่ามีทางเขาวางแนว	ก้านันแผ่วเสียงเล่นเป็นพิ

(แรคำ ประโยคคำ, 2535, น. 90)

บทกวีข้างต้นกวีกล่าวว่าจะมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้นในชุมชนทำให้ผู้คนไม่ต้องเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ และเรียกสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นว่า “จะก้าวหน้า” และ “เกิดการพัฒนา” ทำให้ผู้อ่านต้องคิดต่อไปว่าอาจจะมีนัยเรื่องของการเสียสละหรือไม่ การตั้งคำถามว่ามีโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาตั้งในชุมชน จะทำให้ชุมชนก้าวหน้าหรือเกิดการพัฒนาจริงหรือไม่ ความก้าวหน้าหรือการพัฒนาอาจจะประเมินเฉพาะด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่อาจจะลึบค้ำถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน รวมไปถึงผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมด้วย และหากพิจารณาจากข้อบท “วาสนา” หมายถึง บุญบารมี หรือกุศลที่ทำให้ได้รับลาภยศ มีความหมายในแง่บวก แต่อาจต้องมองว่า สิ่งที่จะเกิดขึ้นนั้น คนในชุมชนอาจมองว่าเป็นสิ่งที่ดีเป็นวาสนาของชุมชน แต่กวีอาจจะนัยตรงกันข้ามว่าสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่วาสนาที่แท้จริง แต่จะมีผลกระทบอื่น ๆ ตามมาโดยสร้างตัวละคร “ก้านัน” ที่เป็นผู้ปกครองท้องถิ่นเป็นตัวแทนระหว่างอำนาจจากส่วนกลางเป็นผู้โน้มน้าวผู้คนในชนบท

การนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ปรากฏผ่านกวีนิพนธ์เรื่องนี้ สอดคล้องกับกุลสตรี มันทิกะ และคณะ (2564, น. 139-140) กล่าวว่า “ผู้เขียน ได้ชี้ให้เห็นปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ภายใต้แนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จะเห็นได้ว่าพื้นที่ธรรมชาติถูกบุกรุกเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ ยังส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติพลิกผันไปอีก เช่น การขยายตัวของสังคมเมือง อำนาจของระบบทุนนิยม และบริโภคนิยมที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแห่งชนบท ภาพของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงตกอยู่ภายใต้อำนาจที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง”

3.2 การนำเสนอภาพผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง

นอกจากนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมแล้ว กวียังนำเสนอผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงอีกด้วย ได้แก่ การนำเสนอภาพมลพิษทางน้ำ และการนำเสนอภาพความแห้งแล้ง

3.2.1 การนำเสนอภาพมลพิษทางน้ำ

จากการศึกษาพบว่ากวีนำเสนอภาพมลพิษทางน้ำได้แก่ การนำเสนอภาพขยะในแม่น้ำและภาพซากปลาเน่า ดังบทที่ว่า

จากภูสู่ทะเล

สวะสารพัดถูกซัดเคลื่อน	มูลฝอยลอยเลือนอยู่เกลื่อนกล่น
ใช้เป็นเครื่องประดับเกิดกับตน	รุงรังเต็มท้นอับจนทรง
...	
ได้เพื่อนใหม่ใหม่ได้ไม่ยาก	เพื่อนจากโรงแรมสอดแซมช่วง
จากตึกจากบ้านจากร้านรวง	จากโรงงานพ่วงเป็นเพื่อนเกลอ
แต่เพื่อนหมักหมมโสมมยิ่ง	ถูกทิ้งถ่ายมาตีหน้าเซ่อ
พอเข้าพวกกันคันคะเยอ	ยังกลืนเน่าเสนอเสมอไป

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 67)

บทกวีข้างต้นกวีได้นำเสนอภาพขยะในแม่น้ำ โดยใช้ภาพพจน์บุคคลวิตร คือ สร้างให้ขยะเป็นสิ่งมีชีวิต และมีผู้ทิ้งขยะนั้นลงในแม่น้ำ ทำให้ขยะได้ไปพบกับ “เพื่อนใหม่ใหม่” ซึ่งหมายถึงขยะชิ้นอื่นที่มาจากทั้งโรงแรม บ้าน ร้านค้า และโรงงาน ส่งกลิ่นเน่าเหม็น จะเห็นได้ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้แต่ละสังคมพบปัญหาที่แตกต่างกันออกไป บางปัญหาปรากฏในสังคมชนบท บางปัญหาปรากฏในชุมชนเมือง เช่น ปัญหาขยะในแม่น้ำ ซึ่งเป็นผลมาจากพื้นที่คับแคบ ไม่มีการจัดการขยะที่เป็นระบบ รวมทั้งไม่มีมาตรการหรือแนวทางป้องกันปัญหาที่อาจจะตามมาก่อนที่จะมีการพัฒนาอุตสาหกรรม ส่วนการนำเสนอภาพปลาเน่าในแม่น้ำ เป็นผลพวงมาจากการทิ้งขยะลงแม่น้ำทำให้น้ำเน่าเสีย ดังบทที่ว่า

จากภูสู่ทะเล

อนิจจามาบศพน้องพี่
นั้นเป็นศพขยะกระยี้กระยือ
เหม็นเน่าเท่าที่มีกลิ่นเหม็น
ล้วนแล้วแต่ล้วนใช้ชวนดู

ตรงนี้ศพปลามาแข่งที่
โน้นหรือศพใครก็ไม่รู้
ควาคูล์ล้าเคื้อใช้เป็นครู
ลากศพไปสู่ประตูทะเล

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 67)

บทกวีข้างต้น กวีให้ปลาเป็นผู้เล่าเหตุการณ์ที่พบเห็น ว่าได้พบปลาตัวอื่น ๆ ตายในแม่น้ำ ส่งกลิ่นเน่าเหม็น นอกจากนี้กวีตั้งข้อบพว่า “จากภูสู่ทะเล” มีนัยว่า ทั้งทั้งพื้นที่ป่าไม้และแม่น้ำล้วนได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างทั่วถึงและเป็นผลกระทบที่ส่งผลเสียต่อระบบนิเวศในวงกว้าง

3.2.2 การนำเสนอภาพความแห้งแล้ง

กวีนำเสนอภาพความแห้งแล้ง โดยเฉพาะเจาะจงว่าเป็นความแห้งแล้งของภาคอีสาน ดำเนินเรื่องว่าเป็นภาพข่าวโทรทัศน์ ดังบทกวีต่อไปนี้

บรรลัย์

ถัดมาข่าวแล้งแห่งอีสาน	ดินแยกแตกกร้านรานใจฝ่อ
ผากน้ำตามห้วยด้วยผากพอ	แดดเด่นเล่นลื้อก้านกอไม้
วัวควายบดเคี้ยวอยู่เงืองหงอย	ผักหญ้ามาพลอยเบ็กรอยไหม้
ตายนั่งตริงตายเล็กส่ายใบ	ข่าวแสงแจ้งแจ้งไร้ต่อนัยน์ตา

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 71)

บทกวีข้างต้นก็นำเสนอภาพของภาคอีสานว่า “ดินแยกแตกกร้าน” ทำให้วัวควายไม่มีอาหาร นอกจากนี้ยังได้นำเสนอเหตุของความแห้งแล้ง จนไม่สามารถทำการเกษตรได้ จากบทที่ว่า

น้ำในอันนาก็มาขาด	ดินชุ่มเริ่มหมาดวาดรอยหล่ม
ปูปลาตกปลักจักหมกตม	หญ้าเขียวเขียวชมเหลืองบ่มใบ
กล้าที่ตากไว้ในตากล้า	ตายฝอยทันตาหาข้าวไม่
ทุกทุกลูกคันร้าวทันใด	คือแล้งแจ้งให้หัวใจแล้ง

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 81)

บทกวีข้างต้นได้แสดงให้เห็นภาวะภัยแล้ง “คือแล้งแจ้งให้หัวใจแล้ง” หมายถึงความแห้งแล้งดังกล่าวส่งผลให้คนในชุมชน “หัวใจแล้ง” คือ ไม่มีจิตใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไปได้ และความแห้งแล้งนี้ แม้แต่รถไฟที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ยังไม่สามารถไถนาได้ ดังบทที่ว่า

รถไฟเคยมีหน้าที่ไถ	ครางอยู่ที่ใดก็ไม่แจ้ง
หากสมคักดว่าแข็งแรง	จงออกมาแสดงว่าแกร่งจริง
มีก็เพียงคนตามกันรถ	มายืนระทดระทวยยิ่ง
คงหวังจะมีที่พึงพิง	เลยนั่งนิ่งนั่งพนมมือ

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 81)

บทกวีข้างต้นมีนัยของการประตบประชันรไถนว่า “หากสมศักดิ์ดาว่าแข็งแกร่ง ออกมาแสดงว่าแกร่งจริง” แสดงให้เห็นว่าแม้จะมีการพัฒนาทางเทคโนโลยีสักเพียงใด แต่หากทรัพยากรในท้องถิ่นไม่เอื้ออำนวย เทคโนโลยีก็ไม่สามารถก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้ นอกจากนี้ก็ยิ่งแสดงทัศนะถึงเหตุผลของความแห้งแล้งว่า เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า ดังบทที่ว่า

จักรพันธันั้นแจ้งเหตุแห่งผาก

เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า

ทิดชัยใจหายระคายคา

ย้ายขีดสะบัดหน้าเคืองอารมณ์

(แรคำ ประโดยคำ, 2535, น. 72)

บทกวีข้างต้นแสดงให้เห็นทัศนะของกวีในการเป็นผู้ขีดชูธรรมชาติในฐานะเป็นต้นกำเนิดและเป็นส่วนประกอบหนึ่งของวิถีชีวิตมนุษย์ กลวิธีการนำเสนอแนวคิดนิเวศสำนึก ของแรคำ ประโดยคำ เป็นการนำเสนอภาพการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง โดยเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงเสมือน “เหตุ” และผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเปรียบเสมือน “ผล” เป็นผลพวงเจกเช่นห่วงโซ่ของปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม อันเป็นวงจรที่เกี่ยวข้อกันอย่างเป็นเหตุเป็นผลหากมนุษย์ละเลยและไม่ปกป้องธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตามในตอนท้ายของกวีนิพนธ์เรื่องดิน น้ำ ลม ไฟ กวีได้แสดงให้เห็นถึงโทษของการเปลี่ยนแปลงด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยใช้น้ำเสียงแห่งการยอมรับด้วยลักษณะการสยบยอม โหยหาวิถีแบบชนบท ยกย่องเชิดชูธรรมชาติเจกเช่นอดีตที่ผ่านมาดังทัศนะต่อไปนี้

“while revealing how he understands the relationship between humans and the environment. Nature is the mother who gives life while embracing and supporting all creatures as they evolve over time. In his view, a life led along the pastoral way-within and through nature-returns grace, serenity, safety, peacefulness, and stability to the sojourner.”

(Sangkaphanthanon, 2018, p. 175)

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่านิเวศสำนึกที่พบในกวีนิพนธ์ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นนิเวศสำนึกองค์รวม (Holistic) ที่แสดงภาพความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน อันมีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การสร้างสำนึกทางสิ่งแวดล้อม (eco-consciousness)

4. สรุป

กวีนิพนธ์เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ของ แร่คำ ประโยคคำ ประพันธ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2535 ระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่อุตสาหกรรมไทยเจริญเติบโตอย่างมาก กอปรกับช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาที่มีการศึกษาแนวนิเวศสำนึกในมหาวิทยาลัยหลายแห่งของสหรัฐอเมริกาและเริ่มแพร่กระจายทั่วโลก แสดงให้เห็นว่าปัญหาและผลกระทบของสิ่งแวดล้อมกำลังได้รับความสนใจมากขึ้น กวีไทยได้นำเสนอผลงานผ่านกวีนิพนธ์ นอกจากสะท้อนภาพปัญหาของยุคสมัยแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียง ซึ่งเป็นพันธกิจของกวีที่พยายามสร้างความตระหนักรู้ถึงเหตุการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทนงค์ จันทะมาตย์ และ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2562, น. 219) ที่ศึกษาสำนึกเชิงนิเวศผ่านตัวบทประพันธ์กวีนิพนธ์ว่า

“ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2535 - 2556 เนื้อหาของนวนิยายจึงสื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม มีความพยายามในการสร้างสรรค์เนื้อหาของนวนิยายเพื่อสื่อสารประเด็นเกี่ยวกับธรรมชาติโดยตรง...ได้นำเสนอให้เห็นภาพแทนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหลากหลายไม่ว่าจะเป็นการสื่อให้เห็นว่า ธรรมชาติคือที่พึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ ธรรมชาติและระบบนิเวศคือเหยื่อของทุนนิยม ธรรมชาติและระบบนิเวศคือสิ่งที่ฟื้นฟูได้ และมีการเรียกร้องให้มนุษย์สำนึกถึงและเคารพธรรมชาติ ตลอดจนการสื่อให้ตระหนักว่าแท้จริงแล้วมนุษย์กับธรรมชาตินั้นมีความใกล้ชิดกัน ธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องรักษาและฟื้นฟู อีกทั้งยังนำเสนอให้ตระหนักว่าระบอบทุนนิยมและการพัฒนาทำให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม และความเคลื่อนไหวในการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม”

กวีนิพนธ์เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ ของแรคำ ประโดยคำ ได้ใช้กลวิธีการนำเสนอแนววิเทศสำนักด้วยการแสดงภาพความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ รวมทั้งแสดงให้เห็นปัญหา ผลกระทบของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการต่อสู้กับความเห็นแก่ตัวของผู้มีอำนาจเหนือกว่า แม้เรื่องจะเน้นสังคมชนบทเป็นฉากหลัก แต่ขณะเดียวกันก็ใช้ฉากสังคมเมืองควบคู่ด้วยเพื่อพยายามชี้ให้เห็นว่าผลกระทบเกิดขึ้นทั้งสองสังคมด้วยรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ สังคมเมืองเกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย ส่วนสังคมชนบทเกิดปัญหาความแห้งแล้งอันเป็นผลมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ส่งผลให้ไม่สามารถทำการเกษตรเพื่อดำรงชีพได้เช่นเดิม จึงต้องอพยพเข้าเมืองหลวงหรือเมืองใหญ่เพื่อเป็นชนชั้นกรรมาชีพซึ่งเป็นปัญหาที่ยืดเยื้อกันระหว่างสังคมชนบทและสังคมเมือง ดังที่ ญัฐธิดา ศิริชัยบุญ (2559, น. 228) กล่าวว่า “เมืองมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับบริบทการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสังคมในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นอย่างมาก กล่าวคือตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมาถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของประเทศเนื่องจากการปรับตัวของโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรม”

การใช้ฉากธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย จึงไม่ใช่เป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างสุนทรียะให้แก่วรรณกรรมเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการนำเสนอปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นของยุคสมัย กวีต้องการชี้ให้เห็นว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นธาตุทั้งสี่ของมนุษย์ หากธาตุทั้งสี่มีความสมดุลกันแล้วก็ย่อมทำให้ร่างกายของมนุษย์ดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข เปรียบเสมือนการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลกัน หากส่วนใดส่วนหนึ่งเกิดความผิดปกติก็ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นตามไปด้วย จึงนับว่าการนำเสนอด้วยกลวิธีดังกล่าวเป็นลักษณะการนำเสนอพุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy) ในขณะเดียวกันกวีนิพนธ์เรื่องนี้ก็มีบางประเด็นที่มนุษย์แสดงให้เห็นว่าไม่ได้ต้องการพึ่งพาธรรมชาติหรือต้องอยู่ร่วมกัน กวีจึงเล่าเรื่องผ่านการเรียกร้องของธรรมชาติเอง เป็นการตอกย้ำแนวคิดการผลิตซ้ำภาพการกระทำของมนุษย์ที่ขาดสำนึกทางนิเวศ ทั้งนี้ทัศนคติของกวีมองว่ามนุษย์เกิดจากธรรมชาติ แต่กลับปลื้มตัวออกจากความสัมพันธ์โดยถือมานะว่าตนเองยิ่งใหญ่อยู่เหนือธรรมชาติ

อีกนัยหนึ่ง กวีนิพนธ์ เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ มิได้มุ่งนำเสนอโลกทัศน์ของกวีที่ต้องการแบ่งขั้วชนบทกับเมืองออกจากกันโดยสิ้นเชิง แม้ในกวีนิพนธ์บางตอนจะกล่าวถึงเมืองในฐานะที่เป็นสาเหตุและจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี แล้วขยายไปสู่ชนบทซึ่งส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตดั้งเดิม กวีก็ไม่ได้ปฏิเสธความเจริญก้าวหน้าที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทว่าเป็นการโหยหาอดีต (Nostalgia) ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคมผ่านเรื่องเล่าความทรงจำวัยเด็กของกวี ในมิติของช่วงเวลา/ฤดูกาล สถานที่/พื้นที่ ธรรมชาติ วิถีชีวิตและวัฒนธรรม สอดคล้องกับรัตนาวดี ปาแบ่ง และ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (2567, น. 40) กล่าวว่า “กลวิธีการเล่าเรื่องด้วยแนวคิดการโหยหาอดีตถูกใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งของนักเขียนเพื่อสร้างจินตนาการในอดีตให้กลับมามีชีวิตขึ้นอีกครั้ง ในใจของปัจเจกบุคคลเพื่อมาลบเลือนความแปลกแยกและความทุกข์ยากของพวกเขา”

การศึกษาแนวคิดนิเวศสำนึกในกวีนิพนธ์เรื่อง ดิน น้ำ ลม ไฟ แสดงให้เห็นว่า แร่คำ ประโยคคำ เป็นกวีร่วมสมัยที่สร้างสรรค์ผลงานออกมาสู่สังคมผ่านการกระตุ้นผู้อ่านได้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่การปลูกฝังแนวคิดเชิงอนุรักษ์และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ กวีนิพนธ์เรื่องนี้จึงไม่เพียงนำเสนอภาพความสมบูรณ์ของธรรมชาติแต่เพียงด้านเดียวเท่านั้น แต่ยังนำเสนอภาพคู่ตรงข้ามของธรรมชาติที่ถูกทำลายอันเป็นความจริงและความเป็นไปของธรรมชาติแวดล้อม เพื่อให้ผู้อ่านได้ “พินิจ” ด้วยความ “สำนึก” ต่อธรรมชาติโดยเคารพซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่ากวีและกวีนิพนธ์ได้ทำหน้าที่รับใช้สังคมและปลูกฝังอุดมการณ์อันเป็นประโยชน์สาธารณะผ่านการสร้างสำนึกที่ถูกต้องดีงามผ่านกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม (Holistic) ด้วยการนำเสนออย่างเป็นเอกภาพสัมพันธ์ภาพพร้อมกับการสร้างสุนทรียภาพผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ได้อย่างละเอียดละไม ตอกย้ำว่ากวีนิพนธ์นั้นยังมีพลังและทรงคุณค่าในสังคมเหนือกาลเวลา

เอกสารอ้างอิง

กุลสตรี มันทิกะ, ธีรโชติ การสี, สุรเกียรติ มะสุใส, และ ศรัณย์ภัทร์ บุญฮก. (2564).

เปรียบเทียบจากไพรพฤกษ์: แนวคิดนิเวศสำนึกในรวมบทกวี “ที่ใดมีรัก
ที่นั่นมีรัก” ของ ไพรรินทร์ ขาวงาม. *วารสารวรรณวิทัศน์*, 21(1), 105-144.

กอบกาญจน์ ภิธัญมรรค. (2554). *ธรรมชาติในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย (พ.ศ.2520-2547)*. อินทนิล.

ณัฐธิดา ศิริชัยยงบุญ. (2559). “เมือง” ในกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย [วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. Thammasat University
Digital Collections. [https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/
item/dc:90196](https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:90196)

ดารินทร์ ประดิษฐ์ศุภณีย์. (2559). *พินิจปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองวรรณกรรม
อเมริกันร่วมสมัย*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดารินทร์ ประดิษฐ์ศุภณีย์. (2560). การวิจารณ์วรรณกรรมแนวนิเวศ (Ecocriticism):
บทแนะนำเบื้องต้น. ใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ), *ทฤษฎีกับการวิจารณ์
ศิลปะ ทศณะของนักวิชาการไทย* (น. 236-327). นาค.

ทองศั จันทะมาตย์ และ ธัญญา สังขพันธานนท์. (2562). ภาพแทนของธรรมชาติ
กับสิ่งแวดล้อมและพลวัตของสำนึกเชิงนิเวศในนวนิยายไทย ระหว่าง
พ.ศ.2475-2556. *วารสารสันติศึกษาปริทัศน์ มจร*, 7(1), 213-223.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2556). *วรรณคดีสี่เขียว : กระบวนทัศน์และวาทกรรม
ธรรมชาติในวรรณคดีไทย*. นาค.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2560). ไซ่เพียงเดรัจฉาน: สัตวศึกษาในมุมมองของการวิจารณ์
แนวนิเวศ. ใน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (บรรณาธิการ), *ทฤษฎีกับการวิจารณ์ศิลปะ
ทศณะของนักวิชาการไทย* (น. 328-407). นาค.

- ปภัสรา แก้วสี. (2564). *นิเวศสำนึกในวรรณกรรมเยาวชนที่ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว* (พ.ศ. 2550 - 2559) [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยทักษิณ]. สถาบันทรัพยากรการเรียนรู้และเทคโนโลยีดิจิทัล มหาวิทยาลัยทักษิณ. <https://opac.tsu.ac.th/results?Ntk=KEYWORD&Ntt=ปภัสรา%20แก้วสี>
- ปภัสรา แก้วสี, พัชรา นาคแก้ว, รัชฎากร ชูจันทร์ทอง, ณัฐธิดา วิริยะสัทธา, มาโนช ดินลานสกุล, และ พัทธินันท์ จินนุณ. (2564). สถานภาพการวิจัยวรรณกรรม โดยใช้แนวคิดนิเวศสำนึก ในช่วง พ.ศ.2537-2563. ใน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, *การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 12* (น. 418-433). [https://www.hu.ac.th/conference/conference2021/Proceeding/doc/02%20HU/065-HU%20\(P.418%20-%20433\).pdf](https://www.hu.ac.th/conference/conference2021/Proceeding/doc/02%20HU/065-HU%20(P.418%20-%20433).pdf)
- พชรวรรณ บุญพร้อมกุล. (2562). Ecocriticism นิเวศวิจารณ์: วรรณกรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โลก. ใน สุรเดช โชติอุดมพันธ์ (บรรณาธิการ), *นวัตวิถี วิถีวิทยา ร่วมสมัยในการศึกษาวรรณกรรม* (น. 375-437). สยามปริทัศน์.
- รัตนาวดี ปาแปง. (2566). *แนวคิดนิเวศสำนึกและองค์ความรู้เชิงนิเวศแบบดั้งเดิมของล้านนาในนวนิยายของมาลา คำจันทร์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. NU Intellectual Repository. <https://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/6098>
- รัตนาวดี ปาแปง และ ปฐมพงษ์ สุขเล็ก. (2567). “วิญญาณที่ถูกเนรเทศ” : การโยกย้ายอดีตและความทรงจำในวรรณกรรมของวิมล ไทรนันทน์. *มังรายสารวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 12(2), 33-46.
- แร่คำ ประโยคำ. (2535). *ดิน น้ำ ลม ไฟ*. คณาธร.

- ศุภิสรา เทียนสว่างชัย. (2560). *แนวคิดนิเวศสำนึกในวรรณกรรมของนิรันดร์คดี บุญจันทร์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/1683>
- สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย. (2558). อนาคตของอุตสาหกรรมไทย. *วารสารเศรษฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์*, 33(2), 45-56.
- Sangkaphanthanon, T. (2018). Sense of place and nostalgia for homeland in Rewat Phanphiphat's poetry. In J. C. Ryan (Ed.), *Southeast Asian ecocriticism* (pp. 157-178). Lexington Books.
- Jin, Y. (2022). The ecological consciousness of natural writing in British and American Romantic literature. *Journal of Environmental and Public Health*, 2022(1), Article 8233269. <https://doi.org/10.1155/2022/8233269>